

Fodor András

TEMETÉS UTÁN

„Ahogy közeledett felém,
 ráismertem, mert nincs belőle még egy.
 A szemek oda-vissza tükrén
 láttam is már, hogy derül föl az arra,
 s hogy nem röstelli ezt a tettenérést,
 mert úgy ahogy van, vállalja magát.
 Megálltunk hát a remegő traverzek,
 suhogó aulók, betémpaloták
 előtt a vörös kőrengelékében,
 két korszerűtlen alak,
 kik lám, e véletlen kapott
 percben még azt is mutatni merik,
 hogy egymásnak örülnek.”

(TALÁLKOZÁS A HÍDON)

Temetéséről hazajövet, mikor beszálltam házuk liftjébe, hangszólt meg mellettem, akárha az enyém: – Mostantól hát a két korszerűtlen alak sem találkozhat többé... Igen, könyvei itt vannak karnyújtásnyira a polcokon, hennük derűsen improvizáló, hosszú szárú hetűkkel rótt, bizonytalan dőlésszögükkel is karakteres, érzékeny rajzolatú sorok, de ő maga...? Pedig éppen arra, hangja, szeme jellegzetes elevevességétől nem lehet elszakadni. Ki tudja, mért, újra és újra az a kép ugrik elő emlékezetemből, amit szemem egy irodalmi est kezdetekor kinagyított. A közönség nem tudja eldönteni, köszöntse-e a pódiumra lépő bevezetésmondót, s ekkor az ötödik sorban balra, valaki idős férfi, mintha az egész hát nevében egymaga érezné át a megszólalóért vállalt felelősséget, a hirtelen támadt lelkesedéstől már-már eltorzult arccal, irtózatossággal kezd tapsolni, mint a hajdani lelátók győzelemre buzdító ősz drukkere: – Mindent bele!... Ő volt az: Vas István.

Négy évtizeddel ezelőtt is ilyen szenvedélyes elszántan szerette, védte, akit föllobbanó szimpátiája, minőségösztöne igazán tehetségesnek vélt. Vajon akad-e még mostanában is olyan idősebb mester, aki az útjába került ígéretes fiattól megkérdi: milyen új kézirat lapul a zsebében; aki az előlvasással megbecsült ifjú szerzőt búcsúzáskor arra figyelmezteti: ezután ha bármi gondja-baja, anyagi szüksége van, számíthat rá?

Nehéz elképzelni, milyen lett volna a „fordulat évét” egészségesen megérett Babits. Folytathatta volna az új írókért saját elfoglaltságával is becsületesen küzdő mentori szerepét? Utóda, tanítványa, Illyés, a *Magyar Csillag* idősakában még követte a példát, a *Válasz* főszerkesztőjeként már nem győzte, a folyóirat megszűnte után pedig szinte a fiatalok tekintettek rá úgy, mint védelmezendő, átmentendő Géniuszra.

Generációmnak akkor vált kivételesen fontossá Vas István figyelme, fölkaroló gondosság, amikor az ötvenes évek elején néhányunkat már a szellemi és társadalmi életből való kilakoltatás fenyegetett.

Gesztusnál több volt, erőt, önbizalmat adott, ha munkához (fordításhoz) juttatott bennünket, ha ádázkodó frószövetségi vitákban irigy és kaján arcok közt láttuk, hall-

hattuk, amint rendületlenül mondja a maga igazát, amikor irodalomtörténeti vitákban léhának merete nevezni idősebb pályatársát, amért élvezkedő felelőtlenséggel játszott a politika kínálta balítéletek ügyészi szerepében. Erőt sugallt az is, hogy mindközben Vas Istvánt nem hagyta cserben kedélye, vagy ha úgy hozta sorja, akasztófahumora sem. Neki tulajdonítottuk például a szívderítően szarkasztikus hazafüti óhajtást: „Csak azért szeretném, hogy a magyar imperializmus győzedelmeskedjék, hogy hallhatnám egyszer valahára a déli hírekben – Itt Moszkva beszél! Kedves Hallgatóim, most ünnepejük Czuczor Gergely, a jeles költő és nyelvész, a magyar romantika kiválósága születésének 150. évfordulóját...”

S fontossá váltak, éppen fenyegetettségünk, a látható irodalomból való száműzetésünk időszakában a vele adódó személyes találkozások. 1952 októberében valószínűleg Kormos Istvántól értesült róla, hogy az íróasztalnak írás elszántságával elkészült tiz új versem. Csak a legközelebbieknek mutattam, de ez elég volt ahhoz, hogy ő, jelezve érdeklődését, meghívjon magához. Munkahelyem, a Nagymező utcai népművelési iskola azokban a napokban a tanmenetbeli témák kiváltképp keserves menüjével traktált. (Szemináriumvezetés a kultúrforradalomról, a kapitalizmusról, a narodnyikizmusról, valamint Illés Béla HONFOGLALÁS című regénytrilógiájáról.) Nem csoda, hogy úgy szoktem Vashoz az Eötvös utcába, mint egy másvilágbéli titkos légyottra. Úgy fogadott ő is, igen szívélyesen, mint aki menekültet bocsát be az ajtón. Kített a fehér abroszos asztalra egy üveg csillogó pálinkát, s nyomban hozzáfogott a versek olvasásához. – Nagyon szép! – mondta mindjárt az elsőre. A Kodályról, Illyésről, Fülepről írt lírai portrék is egyaránt tetszettek neki. Különösen méltatta az Egy Józsefről írt verset. Egy versemről azonban szinte csak negatívumokat mondott, így döbhentve rá, hogy a mindennapi valóság fojtogató tényeit a legnehezebb költészetté büvölni. A szembenállás indulata nem elég. Mélyen megragadott a testvéri segíteni akarás, ahogy helyettem töprengett, őrlődött, hogyan lehetne a nyílt leleplezést, a közös társadalmi igazság kiáltványát líraileg is hitelessé tenni. A kölcsönösen átélt gond, a melegítő szesz hatására a légkör egyre barátságosabbá lett közöttünk. Érezve, hogy vendéglátóm már-már egyenrangúnak tekint, a negyvenkét éves pályatársat én, a huszonhárom éves először meretem visszategezni. Kértem, mutasson ő is kéznél lévő verseiből. Így, az ő hangján ismerhettem meg először a Badacsonyan írt, később a *Csillaghan* vizionlátott gyönyörű versét, a SÜKFTNÉMA KISLÁNY-t.

Egyre bizalmasabbá vált köztünk a hang, magánügyeiről is faggatni mertem. Mondta, mennyi baja van a párttal, ahol már csak azért is gyűlölik, mivel sokat fordít. Elárulta, hogy új verseit – van belőlük testes kötetre való – nem tartja otthon, de ha tudok hallgatni, felolvas közülük kettőt. Az ESZMÉK ÉS TÁNCEMEZEK volt az egyik. A FORDÍTÓ KÖSZÖNETE a másik, mely utóbbiban szellemesen vallja ki, hogyan volt képes a tolmácsolt művek révén, Molière, Schiller, Thackeray szavaival azt elmondani, amit saját szavakkal nem lehet. Molière TARTUFFE-jét magyarítva ugyancsak kiélezte a mára vonatkozó aktualitást. Önként adódott ez a lehetőség a Schiller-drámában is. – Van TELL VILMOS-od? – kérdezte. – Nincs? No akkor verseid élményéért viszonzásul adok egyet, – Bele is írta az ajánlásba: „Szeretettel és viszonzásul...”

Búcsúzáskor kért, néhány napig még hagyjam nála kézirataimat, mert szeretné megmutatni a most rávol lévő Piroskának is. – Rossz szó az, hogy gratulálok, de nagyon örülök, hogy ilyen verseket írtál.

A Farkasrétről hazatérve elsőként olyan céhbeli barát hívott föl, akinek meg kellett mondanom, honnét jöttem, mert nem volt ott a gyászolók közt. Ő és az eltávozott kölcsönösen nem szívelték egymást. A telefonkagyló visszhangterében most mégis, kö-felíratra kívánczozóan vésődtek a másik fél tisztességadó, darabos szavai: „...Rendes volt... jó író... és okos...” Én talán így fogalmaztam volna: „...és pártfogóan bölcs”. Ezt az alkarából és szelleméből sugárzó erényt a kezdeti fölkarolás után két-három évtizeddel később is magamon éreztem. Egyszer, 1978 nyarán esszéketek kéziratát adtam le a Szépirodalmi Könyvkiadóban, amikor váratlanul beállított az új kiadású Rákóczi-emlékirat kontrolljelentésével bajlódó Vas Pista. Ideges, éles hangját lecsavarva, egyik percről a másikra büvölően kedvessé lett. Gálánsan és mély meggyőződéssel dicsérni kezdte a társaságban lévő hölgyet, aki szép és tehetséges egyszerre, majd egy – gondolatban már – megírt levél lendületével Bartókról írt vallomásaimat méltatta, a fölismerés üde jókedvével – Milyen jól írsz, de a zenei élmény megidézésénél is izgalmasabb, ahogy egy-egy embert, helyzetet elkapsz... És következett az okulásomra szolgáló bölcsesség is: – Meg kéne írnod az Főtvös-kollégiumot, mert a korszak igazi jellemzője nem az, hogy vér folyt, hanem a szorongás, a nyomasztó légkör, amit ábrázolsz...

A temetés utáni estén hangversenyre mentünk a Városháza dísztermébe. A vaskos épület belvilágát a szokottnál otthonosabbá tette, hogy nemrég ő is itt volt velünk. A főpolgármester február végi bankettjén a pénzemberek, a sajtó és az írók félszeg barátoktatása közben, a bőséges evés-ivásnál is jobban esett Vas István mellé húzódni. Sok mindenről beszéltünk, folyóiratokról, barátokról, politikáról. A környezetet s háttérben az öböl menti háború valahogy végül nyelvemre csúszhatta: „*Bankárok és újhorrakok ideje ez...*”

– Szegény Attila... – mondta ő.

Rosszul aludtam aznap éjjel, zavaros-kábultan ocsúdtam ma is, mint annak előtte és azóta majdnem minden reggel. És tudom, most már, amíg élek, mindig ezek az övéiként eszméltető szavak fájlalják bennem a visszahozhatatlan ifjúságot: „*Ó, azok a régi, tiszta ébredések!*”

Balassa Péter

ÖNISMERET ÉS ELLENANYAG

A MÉRT VIJJOG A SASKESELYŰ? (kedvenc könyvem Vas István életművéből) két kötetének szerzteágazó és vérheli epikusokat is megszágyenyítő kompozíciójához, sokféle mondandójához képest szerény, köznapi kétkedéssel fogadja olvasóját (PROLÓGUS: BÚCSÚ POJROT MESTERTŐL): „*Nem, a félbeszakadt nyomozást nem lehet folytatni... És itt nem csupán a magánnyomozó kockázatától van szó... nem is csak a magánnyomozó gyávaságától... amely egyébként a távolról sem ifjú nyomozó hőséges köz- és magánlappasztalatai alapján ugyan-*